ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
F. G. JACOBS
της 19ης Μαρτίου 1998 *

1. Μπορεί υπήκοος κράτους μέλους να επικαλεστεί την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας προκειμένου να του αναγνωριστεί το δικαίωμα όπως η κατ' αυτού ποινική δίκη σε άλλο κράτος μέλος διεξαχθεί σε γλώσσα άλλη από τη γλώσσα του άλλου αυτού κράτους όταν το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται σε ορισμένους υπηκόους αυτού του κράτους μέλους; Αυτό είναι το ζήτημα που ανέκυψε στις ποινικές δίκες κατά των H. O. Bickel και U. Franz ενώπιον ιταλικού δικαστηρίου. Ο H. O. Bickel είναι Αυστριακός οδηγός φορτηγού αυτοκινήτου ο οποίος διώκεται λόγω οδηγήσεως σε κατάσταση μέθης· ο U. Franz είναι Γερμανός υπήκοος ο οποίος διώκεται διότι κατείχε μαχαίρι απαγορευμένου τύπου όταν επισκέφθηκε τον Άνω Αδίγη ως τουρίστας. Οι κατ' αυτών ποινικές δίκες διεξάγονται στο Bolzano, το οποίο βρίσκεται στην Περιφέρεια του Τρεντίνο-Άνω Αδίγη, όπου λόγω της υπάρξεως μεγάλης γερμανόφωνης μειονότητας η γερμανική γλώσσα έχει το ίδιο καθεστώς με την ιταλική. Έτσι, οι κάτοικοι της Επαρχίας του Bolzano έχουν δικαίωμα να επιλέξουν τη χρήση της γερμανικής στις ποινικές δίκες. Το ζήτημα που ανέκυψε στις κύριες δίκες είναι αν το κοινοτικό δίκαιο απαιτεί να επεκταθεί το δικαίωμα αυτό στους H. O. Bickel και U. Franz.

Το πλαίσιο των δύο υποθέσεων

2. Το άρθρο 6 του Ιταλικού Συντάγματος ορίζει ότι η Δημοκρατία προστατεύει τις γλωσσικές μειονότητες. Για να τεθεί σε εφαρμογή η διάταξη αυτή, το άρθρο 99 του προεδρικού διατάγματος 670/1992 ορίζει ότι στην Περιφέρεια του Τρεντίνο-Άνω Αδίγη η γερμανική πρέπει να έχει το ίδιο καθεστώς με την ιταλική, την επίσημη γλώσσα του κράτους. Το άρθρο 100 του διατάγματος αυτού ορίζει μεταξύ άλλων ότι οι γερμανόφωνοι πολίτες της Επαρχίας του Bolzano πρέπει να έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους στις σχέσεις με τις δικαστικές αρχές που εδρεύουν στην επαρχία αυτή. Όπως προκύπτει, με τη λέξη «πολίτες» νοούνται τα πρόσωπα που κατοικούν στο Bolzano.

3. Το προεδρικό διάταγμα 574/1988 θέτει περαιτέρω κανόνες όσον αφορά τις γλώσσες που χρησιμοποιούνται στις σχέσεις μεταξύ ορισμένων δικαστικών αρχών και των πολιτών της Επαρχίας του Bolzano. Βάσει του άρθρου 15 του διατάγματος αυτού, η δικαστική αρχή, όταν συντάσσει διαδικαστικό έγγραφο που πρέπει να επιδοθεί ή ανακοινωθεί στον ύποπτο ή κατηγορούμενο, οφείλει «να χρησιμοποιεί την τεκμαιρόμενη γλώσσα του, η οποία καθορίζεται βάσει της πασίδηλης συμμετοχής του σε γλωσσική ομάδα και άλλων στοιχείων που έχουν ήδη γίνει γνωστά κατά τη διαδικασία». Βάσει του άρθρου 16, ο κατηγορούμενος μπορεί να επιλέξει την άλλη γλώσσα (γερμανικά ή ιταλικά, αναλόγως της περιπτώσεως), όταν εξεταστεί για πρώτη φορά από τον δικαστή. Βάσει του άρθρου 17, ο κατηγορούμενος μπορεί να αποφασίσει, μετά την πρώτη εξέτασή του, «με δήλωση που υπογράφει ο ίδιος και υποβάλλει αυτοπροσώπως ή μέσω

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

του δικηγόρου του στη διώκουσα αρχή, ότι η διαδικασία θα διεξαχθεί στην άλλη γλώσσα».

4. Η Ιταλική Κυβέρνηση εξηγεί με τις γραπτές παρατηρήσεις της ότι στην Ιταλία υπάρχουν τρεις σημαντικές γλωσσικές μειονότητες, δηλαδή γερμανική, γαλλική και σλοβενική γλωσσική μειονότητα. Ωστόσο, δεν υφίσταται ενιαίο σύνολο κανόνων για την προστασία των μειονοτήτων αυτών· αντιθέτως, η προστασία τους ρυθμίζεται στο πλαίσιο των κανόνων που οι περιφέρειες όπου οι μειονότητες αυτές ζουν (αντιστοίχως Τρεντίνο-Άνω Αδίγης, Κοιλάδα της Αόστης και Friulia-Giulia) θεσπίζουν βάσει της αυτονομίας τους.

5. Δεν αμφισβητείται ότι οι επίμαχοι κανόνες αφορούν μόνο τους κατοίκους του Bolzano. Οι άλλοι Ιταλοί πολίτες δεν έχουν δικαίωμα να επιλέξουν τη χρήση της γερμανικής στις δικαστικές διαδικασίες.

6. Ο H. O. Bickel είναι γερμανικής μητρικής γλώσσας Αυστριακός οδηγός φορτηγού αυτοκινήτου, ο οποίος κατοικεί στο Nüziders στην Αυστρία. Στις 15 Φεβρουαρίου 1994, ενώ οδηγούσε το φορτηγό του, τον σταμάτησε στο Castelbello (Bolzano) περίπολος της χωροφυλακής η οποία διαπίστωσε το αδίκημα της οδηγήσεως σε κατάσταση μέθης, το οποίο κολάζεται από το άρθρο 186, παράγραφος 2, του Codice della Strada (κώδικα οδικής κυκλοφορίας). Στις 24 Ιουλίου 1995 ο αρμόδιος δικαστής του Bolzano εξέδωσε απόφαση στην ιταλική γλώσσα με την οποία καταδίκασε τον κατηγορούμενο σε χρηματική ποινή 876 000 ιταλικών λιρών (εν μέρει για την εξαγορά ποινής κρατήσεως πέντε ημερών) και ανέστειλε για 25 ημέρες την ισχύ της άδειάς του οδηγήσεως. Δεδομένου ότι η απόφαση δεν κατέστη δυνατό να επιδοθεί στον H. O. Bickel, ο αρμόδιος δικαστής του Bolzano την ανακάλεσε στις 5 Οκτωβρίου 1995 και παρέπεμψε την υπόθεση στη συνήθη διαδικασία για να εκδικασθεί από την Pretura circondariale di Bolzano. Η ανάκληση συντάχθηκε, και αυτή, μόνο στα ιταλικά. Στις 21 Οκτωβρίου 1995, με έγγραφο που είχε συνταχθεί στα γερμανικά και στα ιταλικά, ζητήθηκε από τον κατηγορούμενο να ορίσει αντίκλητο στην Ιταλία σχετικά με το αδίκημα για το οποίο διώκεται. Ο κατηγορούμενος δεν έδωσε απάντηση στην αίτηση αυτή. Στις 8 Μαρτίου 1996 επιδόθηκε στον συνήγορο του κατηγορουμένου κλητήριο θέσπισμα για τις 25 Ιουνίου 1996. Το κλητήριο θέσπισμα, κατά το μέρος που αναφερόταν στην κατηγορία, είχε συνταχθεί στα ιταλικά. Στη συνέχεια, η δίκη αναβλήθηκε για τις 23 Ιουλίου 1996, η δε διάταξη περί αναβολής συντάχθηκε στα ιταλικά. Στις 5 Ιουλίου 1996 ο κατηγορούμενος απέστειλε έγγραφο στις δικαστικές αρχές με το οποίο δήλωσε ότι δεν γνωρίζει την ιταλική γλώσσα και ζήτησε να διεξαχθεί η δίκη κατ' αυτού στη μητρική του γλώσσα. Κατά τη συνεδρίαση της 23ης Ιουλίου 1996 ο συνήγορος του κατηγορουμένου επανέλαβε την αίτηση αυτή, επικαλούμενος το κοινοτικό δίκαιο και ζητώντας να γίνει προδικαστική παραπομπή στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

7. Ο U. Franz είναι Γερμανός υπήκοος γερμανικής μητρικής γλώσσας, ο οποίος κατοικεί στο Peissenberg στη Γερμανία. Τον Μάιο του 1995 επισκέφθηκε τον Άνω Αδίγη ως τουρίστας. Στις 5 Ιουνίου 1995, στο πλαίσιο τελωνειακής επιθεωρήσεως στο Tubre, συντάχθηκε έκθεση διαπιστώσεως του αδικήματος που κολάζεται από το άρθρο 4 του νόμου 110/75, δεδομένου ότι κατείχε μαχαίρι απαγορευμένου τύπου. Στις 8 Μαρτίου 1996 επιδόθηκε στον κατηγορούμενο δίγλωσσο κλητήριο θέσπισμα για τις 25 Ιουνίου 1996.

Η δίκη αναβλήθηκε για τις 23 Ιουλίου 1996, η δε διάταξη περί αναβολής συντάχθηκε στα ιταλικά. Την 1η Ιουλίου 1996 ο κατηγορούμενος απέστειλε έγγραφο στις δικαστικές αρχές με το οποίο δήλωσε ότι δεν γνωρίζει την ιταλική γλώσσα και, συνεπώς, ζήτησε να διεξαχθεί η δίκη κατ' αυτού στη μητρική του γλώσσα.

8. Και στις δύο υποθέσεις η Pretura circondariale di Bolzano υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα:

«Επιβάλλουν οι αρχές της απαγορεύσεως των διακρίσεων κατά το άρθρο 6, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης, του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της Ενώσεως κατά το άρθρο 8 Α της Συνθήκης, καθώς και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών κατά το άρθρο 59 της Συνθήκης, να αναγνωριστεί σε πολίτη της Ενώσεως, ο οποίος έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους και διαμένει σε άλλο κράτος μέλος, το δικαίωμα να ζητήσει να διεξαχθεί ποινική δίκη κατ' αυτού σε άλλη γλώσσα, όταν οι υπήκοοι του κράτους αυτού που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση απολαύουν του δικαιώματος αυτού;»

9. Το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι οι επίμαχοι κανόνες του ιταλικού δικαίου πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι όλοι οι κοινοτικοί πολίτες μπορούν να ζητήσουν, αν το επιθυμούν, να διεξαχθεί η ποινική ή πολιτική δίκη στα γερμανικά. Αν το δικαίωμα αυτό δεν αναγνωριστεί στους κοινοτικούς πολίτες θα υπάρξει πρόδηλη παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας η οποία διατυπώνεται στο άρθρο 6 της Συνθήκης. Κατά το αιτούν δικαστήριο, οι επίμαχες δικονομικές διατάξεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης υπό το πρίσμα των διατάξεων του άρθρου 8 Α, ειδικότερα δε του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας που απονέμεται σε όλους τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, και του άρθρου 59 σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι στις περιστάσεις της παρούσας υποθέσεως υφίσταται αρκούντως στενός σύνδεσμος με τις ελευθερίες αυτές, και επομένως με τη Συνθήκη, οπότε έχει εφαρμογή η αρχή της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων.

10. Στην παρούσα υπόθεση ανακύπτουν δύο ζητήματα: πρώτον, αν η επιλογή γλώσσας διαδικασίας στις ποινικές δίκες ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης· και δεύτερον, αν οι κανόνες του ιταλικού δικαίου, εφόσον ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπουν στους H. O. Bickel και U. Franz να χρησιμοποιήσουν τη γερμανική γλώσσα, συνεπάγονται διακρίσεις λόγω ιθαγενείας.

11. Το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία στην υπόθεση Mutsch [1] να εξετάσει αν ένας Λουξεμβούργιος υπήκοος έχει δικαίωμα να χρησιμοποιήσει τη γερμανική σε ποινική δίκη εντός γερμανόφωνης κοινότητας του Βελγίου όπου η βελγική νομοθεσία αναγνωρίζει το δικαίωμα αυτό στους Βέλγους υπήκοους που κατοικούν στην κοινότητα αυτή. Ωστόσο, σε αντίθεση με τους H. O. Bickel και U. Franz, ο R. Mutsch ήταν διακινούμενος εργαζόμενος που κατοικούσε στο

1 — Απόφαση της 11ης Ιουλίου 1985, 137/84 (Συλλογή 1985, σ. 2681).

σχετικό κράτος μέλος. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο R. Mutsch δικαιούται να χρησιμοποιήσει τη γερμανική με το σκεπτικό ότι το δικαίωμα του διακινούμενου εργαζόμενου να χρησιμοποιεί τη γλώσσα του ενώπιον των δικαστηρίων υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με τους ημεδαπούς εργαζόμενους είναι σημαντικό για να εξασφαλιστεί η ένταξη του ίδιου και της οικογένειάς του στη χώρα υποδοχής και, συνεπώς, εμπίπτει στην έννοια «κοινωνικό πλεονέκτημα» του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 [2]. Συνεπώς, η απόφαση δεν δίδει ευθεία απάντηση σε κανένα από τα δύο ζητήματα που ανέκυψαν στην παρούσα υπόθεση.

Το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης

12. Το άρθρο 6 της Συνθήκης απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω ιθαγενείας «εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας Συνθήκης». Συνεπώς, το πρώτο ζήτημα είναι αν η φερόμενη διάκριση στην υπόθεση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης.

13. Στην περίπτωση του U. Franz, επαρκής σύνδεση με τη Συνθήκη κάλλιστα θα μπορούσε να υπάρχει βάσει της οδηγίας 91/477/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 1991, σχετικά με τον έλεγχο της αποκτήσεως και της κατοχής όπλων [3]. Η οδηγία αυτή σκοπό έχει την προσέγγιση των σχετικών με τα όπλα νομοθεσιών των κρατών μελών, έτσι ώστε να καταργηθούν οι έλεγχοι και οι διατυπώσεις στα ενδοκοινοτικά σύνορα [4]. Η οδηγία αφορά κυρίως τα πυροβόλα όπλα, αλλά περιέχει μερικές διατάξεις και για άλλα όπλα. Ειδικότερα, το άρθρο 14 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίσουν όλες τις αναγκαίες διατάξεις για να εμποδιστεί η είσοδος στο έδαφός τους άλλων όπλων πλην των πυροβόλων, εφόσον το επιτρέπουν οι σχετικές διατάξεις του οικείου κράτους μέλους. Περαιτέρω, το άρθρο 16 ορίζει ότι τα κράτη μέλη θα επιβάλλουν κυρώσεις για την παράβαση των διατάξεων που θεσπίζονται κατ' εφαρμογήν της οδηγίας.

14. Η διάταξη περί παραπομπής αναφέρει ότι κατά του U. Franz απαγγέλθηκε κατηγορία κατόπιν τελωνειακής επιθεωρήσεως. Αν ο U. Franz εισερχόταν, ή είχε εισέλθει, στην Ιταλία κατέχοντας μαχαίρι απαγορευμένου τύπου (ή ενδεχομένως αν επιχειρούσε να μεταβεί σε άλλο κράτος μέλος κατέχοντας τέτοιο όπλο), η κατάστασή του θα διείπετο από την κοινοτική νομοθεσία, οπότε η ποινική δίκη κατ' αυτού θα καλύπτονταν από την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας.

15. Ωστόσο, θα μπορούσαν να υπάρξουν αμφιβολίες ως προς το αν στην περίπτωση του U. Franz το Δικαστήριο μπορεί να

2 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

3 — ΕΕ L 256, σ. 51.

4 — Βλ. την τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας.

αποφανθεί στηριζόμενο σ' αυτή τη βάση· οπωσδήποτε δε, στην περίπτωση του H. O. Bickel δεν υπάρχει τέτοιος σύνδεσμος με το κοινοτικό δίκαιο. Στη Συνθήκη και στην κοινοτική νομοθεσία δεν υπάρχουν διατάξεις οι οποίες, αυτές καθαυτές, θα μπορούσαν να έχουν επιρροή όσον αφορά την κατηγορία κατά του H. O. Bickel ότι οδηγούσε σε κατάσταση μέθης. Συνεπώς, η περίπτωση του H. O. Bickel θέτει το γενικό ζήτημα αν η ποινική δίκη κατά κοινοτικού πολίτη, η οποία βασίζεται σε πράξεις που φέρεται ότι διαπράχθηκαν όταν ο πολίτης αυτός ασκούσε το δικαίωμά του προς ελεύθερη κυκλοφορία, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης και, επομένως, καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας.

16. Νομίζω ότι, υπό το πρίσμα της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Cowan [5], στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση. Στην υπόθεση εκείνη, ένας Βρετανός πολίτης, ενώ επισκεπτόταν τη Γαλλία ως τουρίστας, τραυματίστηκε από βίαιη επίθεση και ζήτησε αποζημίωση βάσει ενός συστήματος που είχε συστήσει ο γαλλικός code de procédure penale (Κώδικας Ποινικής Δικονομίας). Η αποζημίωση αυτή δεν του καταβλήθηκε λόγω της ιθαγένειάς του. Η Γαλλική Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι οι κανόνες του εθνικού δικαίου δεν επιβάλλουν περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία· επιπλέον, το δικαίωμα αποζημιώσεως αποτελεί έκφραση της αρχής της εθνικής αλληλεγγύης και προϋποθέτει στενότερο σύνδεσμο με το κράτος από τον σύνδεσμο που έχει με αυτό ο λήπτης υπηρεσιών [6]. Το Δικαστήριο δεν δέχθηκε τη συλλογιστική αυτή [7]:

«Όταν το κοινοτικό δίκαιο διασφαλίζει σε ένα φυσικό πρόσωπο την ελευθερία μεταβάσεως σε ένα άλλο κράτος μέλος, η προστασία της ακεραιότητας του προσώπου αυτού στο εν λόγω κράτος μέλος, με τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τους ημεδαπούς και τα πρόσωπα που κατοικούν μόνιμα σ' αυτό, συνιστά το επακόλουθο αυτής της ελεύθερης κυκλοφορίας. Επομένως, η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων ισχύει για τους αποδέκτες υπηρεσιών κατά την έννοια της Συνθήκης, όσον αφορά την προστασία κατά των κινδύνων επιθέσεως και το δικαίωμα να λαμβάνουν τη χρηματική αποζημίωση που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο όταν ο κίνδυνος αυτός υλοποιείται. Το γεγονός ότι η επίδικη αποζημίωση καταβάλλεται από το δημόσιο δεν μπορεί να μεταβάλει το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων που διασφαλίζει η Συνθήκη.»

17. Ομοίως, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα ότι η σχετική αποζημίωση εμπίπτει στο ποινικό δικονομικό δίκαιο, το οποίο διαφεύγει του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης. Μολονότι, κατ' αρχήν, η ποινική νομοθεσία και οι κανόνες ποινικής δικονομίας εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, το κοινοτικό δίκαιο θέτει ορισμένα όρια στην εξουσία τους [8]:

«Πράγματι, τέτοιες νομοθετικές διατάξεις δεν μπορούν να προκαλούν διάκριση σε βάρος των προσώπων στα οποία το κοινοτικό δίκαιο αναγνωρίζει το δικαίωμα για ίση μεταχείριση ούτε να περιορίζουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο.»

5 — Απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1989, 186/87 (Συλλογή 1989, σ. 195).

6 — Βλ. τη σκέψη 16.

7 — Σκέψη 17.

8 — Σκέψη 19.

18. Μολονότι η απόφαση Cowan αφορούσε ένα θύμα εγκληματικής πράξεως, η ίδια αρχή πρέπει να ισχύει και για τα δικαιώματα του κατηγορούμενου στο πλαίσιο ποινικής δίκης. Τα δικαιώματα αυτά δεν είναι λιγότερο θεμελιώδη και πρέπει και αυτά να αντιμετωπίζονται ως συνέπεια του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας.

19. Στην υπόθεση Cowan το μοναδικό συνδετικό στοιχείο με το κοινοτικό δίκαιο ήταν ότι τα πραγματικά περιστατικά έλαβαν χώρα όταν ο I. Cowan ήταν στη Γαλλία ως λήπτης υπηρεσιών. Με το να κρίνει ότι τούτο ήταν αρκετό για να τεθεί σε εφαρμογή η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων, το Δικαστήριο όντως κάλυψε με την προστασία που παρέχει το άρθρο 6 κάθε πρόσωπο που ασκεί το δικαίωμά του να εισέλθει σε άλλο κράτος μέλος [9].

20. Το συμπέρασμα που πρέπει να συναχθεί από την απόφαση Cowan είναι ακόμη περισσότερο επιβεβλημένο υπό το πρίσμα των τροποποιήσεων της Συνθήκης ΕΚ που έγιναν αργότερα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το δεύτερο μέρος της Συνθήκης ΕΚ φέρει τώρα τον τίτλο «Ιθαγένεια της Ένωσης», η δε ιθαγένεια αυτή καθιερώνεται από το άρθρο 8, παράγραφος 1. Το άρθρο 8 Α, παράγραφος 1, ορίζει:

«Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην παρούσα Συνθήκη και στις διατάξεις που θεπίζονται για την εφαρμογή της.»

21. Από τη διάταξη αυτή μπορεί να συναχθεί ότι, όταν ένας πολίτης ασκεί το δικαίωμά του κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, η περίπτωσή του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, οπότε έχει εφαρμογή η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας. Συνεπώς, τούτο επιβεβαιώνει το συμπέρασμα ότι η απαγόρευση αυτή έχει εφαρμογή στις ποινικές δίκες που κινούνται στο πλαίσιο της ασκήσεως του δικαιώματος του πολίτη προς ελεύθερη κυκλοφορία.

22. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να αποφανθεί επί του ευρυτέρου ζητήματος αν, για τον σκοπό εφαρμογής του άρθρου 6, όλες οι ποινικές δίκες κατά πολίτη της Ενώσεως εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, ακόμη και όταν ο πολίτης αυτός δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του προς ελεύθερη κυκλοφορία. Παραδείγματος χάριν, δικαιούται να επικαλεστεί το άρθρο 6 της Συνθήκης ο υπήκοος του κράτους μέλους Α που διώκεται ποινικώς στο κράτος μέλος Β λόγω σχολίων που δημοσιεύθηκαν σε εφημερίδα του κράτους μέλους Β;

9 — Με το αυτό περιεχόμενο, βλ. επίσης Mertens de Wilmars, J.: «L'arrêt Cowan», *Cahiers de droit européen*, 1990, σ. 388 έως 402. Βλ. επίσης Lenaerts, K. «L'égalité de traitement en droit communautaire», *Cahiers de droit européen*, 1991, σ. 3 έως 41, και συγκεκριμένα σ. 28, όπου ο συγγραφέας συνάγει από τον παραλληλισμό της αποφάσεως Cowan με την απόφαση Mutsch το συμπέρασμα ότι «(...) είναι θεμιτός ο ισχυρισμός ότι, αν ο Mutsch δεν ήταν διακινούμενος εργαζόμενος, αλλά Λουξεμβούργιος τουρίστας που διερχόταν από το Saint-Vith στο Βέλγιο και που ενεπλάκη σε ποινική διαδικασία, θα μπορούσε και αυτός να αξιώσει να διεξαχθεί η δίκη στα γερμανικά βάσει των προαναφερθέντων άρθρων [7 και 59-60] της Συνθήκης (...)».

23. Βέβαια, μπορεί να έχει έρθει ο καιρός να δοθεί καταφατική απάντηση ακόμη και σε αυτό το ερώτημα. Η έννοια της ιθαγένειας της Ενώσεως συνεπάγεται κοινότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων η οποία ενώνει τους πολίτες της Ενώσεως με κοινό δεσμό που υπερβαίνει την ιθαγένεια του κράτους μέλους. Η εισαγωγή της έννοιας αυτής οφείλεται τα μέγιστα στη φροντίδα να έλθει η Ένωση πιο κοντά στους πολίτες της και να τονιστεί ότι είναι κάτι παραπάνω από μια καθαρά οικονομική ένωση. Η φροντίδα αυτή φαίνεται τόσο από την αφαίρεση της λέξεως «οικονομικών» από την ονομασία της Επιτροπής (πράγμα που και αυτό έγινε με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση) όσο και από τη σταδιακή εισαγωγή στη Συνθήκη ΕΚ ευρέος φάσματος δραστηριοτήτων και πολιτικών που υπερβαίνουν το πεδίο της οικονομίας.

24. Στο πλαίσιο αυτό, θα ήταν δύσκολο να εξηγηθεί σε πολίτη της Ενώσεως πώς, παρά το γράμμα των άρθρων 6, 8 και 8 Α της Συνθήκης, θα μπορούσε να επιτραπεί σε κράτος μέλος άλλο από το δικό του κράτος να τον μεταχειριστεί κατά τρόπο που δημιουργεί διακρίσεις λόγω ιθαγενείας σε οποιαδήποτε ποινική δίκη που κινείται κατ' αυτού στο έδαφός του. Η μη διακριτική μεταχείριση λόγω ιθαγενείας είναι το πιο θεμελιώδες δικαίωμα που απονέμει η Συνθήκη και πρέπει να θεωρείται βασικό στοιχείο της ιθαγένειας της Ενώσεως [10].

25. Φυσικά, το συμπέρασμα αυτό δεν συνεπάγεται μεταβίβαση στην Κοινότητα της αρμοδιότητας που τα κράτη μέλη έχουν στις ποινικές υποθέσεις. Απλώς, αναγνωρίζει το γεγονός ότι, όπως σημείωσε το Δικαστήριο στην απόφαση Cowan [11], τα κράτη μέλη πρέπει να ασκούν τις εξουσίες τους στον τομέα αυτόν σύμφωνα με τη θεμελιώδη αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

26. Είναι αλήθεια ότι, σε μερικές υποθέσεις όπου επίμαχο ήταν το άρθρο 6 της Συνθήκης, το Δικαστήριο αναζήτησε την ύπαρξη συνδέσμου με το ενδοκοινοτικό εμπόριο: τούτο έγινε στην υπόθεση Phil Collins κ.λπ. [12], η οποία αφορούσε τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα, και στις υποθέσεις Data Delecta και Forsberg, και Hayes [13], στο πλαίσιο των κανόνων συστάσεως εγγυοδοσίας για την καταβολή των εξόδων στις πολιτικές δίκες. Όμως, εξ αυτού δεν μπορεί να συναχθεί ότι το Δικαστήριο απέρριψε μια ευρύτερη άποψη σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6.

27. Τελικά, πρέπει να τονιστεί ότι δεν συνεπάγεται δυσμενείς διακρίσεις αντίθετες με το άρθρο 6 κάθε κανόνας που έχει συνέπειες ειδικά εις βάρος των αλλοδαπών. Συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη μπορούν να αποδείξουν ότι τα πλεονεκτήματα που προβλέπονται μόνο για τους ημεδαπούς ή τους κατοίκους δικαιολογούνται αντικειμενικώς από λόγους που δεν έχουν σχέση με την ιθαγένεια. Ωστόσο, είναι όλο και πιο πολύ

10 — Με το αυτό περιεχόμενο, βλ. επίσης Bernard, N.: «What are the purposes of EC discrimination law?», στο *Discrimination Law — Concepts, Limitations and Justifications*, επιμ. Dine και Watt, Longman, 1996, σ. 91 επ.

11 — Βλ. το σημείο 17 των προτάσεών μου.

12 — Απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 1993, C-92/92 και C-326/92 (Συλλογή 1993, σ. I-5145).

13 — Αποφάσεις της 26ης Σεπτεμβρίου 1996, C-43/95, Data Delecta και Forsberg (Συλλογή 1996, σ. I-4661), και της 20ής Μαρτίου 1997, C-323/95, Hayes (Συλλογή 1997, σ. I-1711).

δύσκολο να γίνει αντιληπτό γιατί το κοινοτικό δίκαιο θα πρέπει να δεχθεί οποιαδήποτε μορφή διαφορετικής μεταχειρίσεως που στηρίζεται απλώς και μόνο στην ιθαγένεια, εκτός όταν τίθενται σε κίνδυνο τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της ιθαγένειας, όπως η πρόσβαση σε μικρή κατηγορία θέσεων στον δημόσιο τομέα ή η άσκηση ορισμένων πολιτικών δικαιωμάτων [14].

Το ζήτημα της υπάρξεως δυσμενών διακρίσεων

28. Έρχομαι τώρα στο ζήτημα αν ο επίμαχος κανόνας του ιταλικού δικαίου δημιουργεί διακρίσεις εις βάρος των U. Franz και H. O. Bickel.

29. Η Ιταλική Κυβέρνηση αρνείται ότι υφίστανται διακρίσεις λόγω ιθαγενείας. Παρατηρεί ότι το δικαίωμα επιλογής της χρήσεως της γερμανικής γλώσσας είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την ιδιότητα του πολίτη της Επαρχίας του Bolzano. Ο υπήκοος άλλου κράτους μέλους ο οποίος βρίσκεται προσωρινώς στην επαρχία αυτή είναι στην ίδια θέση με τον Ιταλό υπήκοο που βρίσκεται προσωρινώς εκεί, δεδομένου ότι και στον δεύτερο δεν αναγνωρίζεται το σχετικό δικαίωμα.

14 — Βλ. επίσης Schockweiler, F.: «La portée du principe de non-discrimination de l'article 7 du traité CEE», *Rivista di Diritto Europeo*, 1991, σ. 22 και 23.

30. Η Ιταλική Κυβέρνηση προσθέτει ότι οι μη κάτοικοι δεν μετέχουν στις κοινωνικές σχέσεις, στις συνθήκες ζωής και στα προβλήματα που αφορούν ειδικά και αποκλειστικά τους κατοίκους του Bolzano. Ο κανόνας δικαίου έχει απλώς ως σκοπό να προστατεύσει συγκεκριμένη γλωσσική μειονότητα στην Ιταλία, αναγνωρίζοντας την εθνική και πολιτιστική της ταυτότητα. Επιπλέον, θα ήταν εντελώς δυσανάλογο να αφήνονται οι κατηγορούμενοι να επιλέγουν τη χρήση της μητρικής τους γλώσσας για να διασφαλιστούν τα δικαιώματα υπερασπίσεως· τα δικαιώματα αυτά διασφαλίζονται με άλλα μέσα, όπως το δικαίωμα δωρεάν παραστάσεως διερμηνέα, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και του Διεθνούς Συμφώνου περί των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων [15].

31. Στο τελευταίο σημείο, η Ιταλική Κυβέρνηση επικαλείται πρόσφατη απόφαση του Corte costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου), με την οποία κρίθηκε ότι το πεδίο εφαρμογής των κανόνων προστασίας των γλωσσικών μειονοτήτων είναι διαφορετικό από το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων υπερασπίσεως. Οι τελευταίοι κανόνες, όσον αφορά τις γλώσσες, σκοπό έχουν να εξασφαλίσουν ότι ο κατηγορούμενος είναι σε θέση να καταλάβει τη διαδικασία, πράγμα που τεκμαίρεται ότι δεν συμβαίνει όταν δεν κατέχει πλήρως την επίσημη γλώσσα. Αντιθέτως, οι πρώτοι κανόνες καταλήγουν σε ειδική μορφή συνταγματικής προστασίας, αντίστοιχης με την πολιτιστική κληρονομιά συγκεκριμένης εθνικής ομάδας, και έτσι δεν λαμβάνουν υπόψη αν το πρόσωπο που

15 — Τόσο το άρθρο 6, παράγραφος 3, στοιχείο ε', της Συμβάσεως όσο και το άρθρο 14, παράγραφος 3, στοιχείο στ', του Συμφώνου εγγυώνται ότι οποιοσδήποτε κατηγορείται ότι διέπραξε ποινικό αδίκημα έχει δικαίωμα «να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το δικαστήριον γλώσσαν» (βάσει αμφοτέρων των συμβάσεων, η προστασία εκτείνεται στη γλώσσα που χρησιμοποιείται μόνον ενώπιον του δικαστηρίου και όχι κατά τα άλλα στάδια της διαδικασίας).

ανήκει στην ομάδα αυτή κατέχει πλήρως την επίσημη γλώσσα [16]. Στην παρούσα υπόθεση, η Ιταλική Κυβέρνηση συνάγει ότι το δικαίωμα των κατοίκων του Bolzano να επιλέξουν τη χρήση της γερμανικής γλώσσας δεν εξαρτάται από το αν δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ιταλική γλώσσα. Στις υποθέσεις όπου ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει την ιταλική γλώσσα, το ιταλικό δίκαιο αντιμετωπίζει το πρόβλημα με διαφορετικό τρόπο.

32. Η Επιτροπή εκφράζει αμφιβολίες ως προς το αν ο κανόνας του ιταλικού δικαίου δημιουργεί διακρίσεις λόγω ιθαγενείας. Το δικαίωμα επιλογής της χρήσεως της γερμανικής γλώσσας δεν απονέμεται σε όλους τους Ιταλούς πολίτες. Απονέμεται μόνο στους κατοίκους του Bolzano. Επιπλέον, ναι μεν η προϋπόθεση κατοικίας ενδέχεται να αποτελεί έμμεση διάκριση λόγω ιθαγενείας, πλην όμως η διαφορετική μεταχείριση για λόγους κατοικίας ενδέχεται να δικαιολογείται από αντικειμενικούς παράγοντες.

33. Πρώτ' απ' όλα, είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί το ακριβές πεδίο εφαρμογής του κανόνα του ιταλικού δικαίου. Από την απόφαση στην υπόθεση Mutsch προκύπτει ότι η επιλογή της γερμανικής γλώσσας στις δικαστικές διαδικασίες δεν μπορεί να περιοριστεί στους Ιταλούς υπηκόους αλλά πρέπει να επεκταθεί στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών που κατοικούν στο Bolzano. Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, αυτό ακριβώς είναι εκείνο που συμβαίνει. Επομένως, θεωρώ ότι ο κανόνας του ιταλικού δικαίου δεν συνεπάγεται άμεσες διακρίσεις λόγω ιθαγενείας.

34. Όμως, το άρθρο 6 της Συνθήκης απαγορεύει και τις έμμεσες διακρίσεις. Κανόνας δικαίου δημιουργεί έμμεσες διακρίσεις εις βάρος υπηκόων άλλων κρατών μελών αν:

α) έχει συνέπειες ειδικά εις βάρος ομάδας στην οποία περιλαμβάνονται κυρίως υπήκοοι άλλων κρατών μελών (παραδείγματος χάριν, μη κάτοικοι)·

και

β) δεν στηρίζεται σε άσχετους με την ιθαγένεια αντικειμενικούς παράγοντες ή είναι δυσανάλογος [17].

35. Ένας τέτοιος κανόνας, με το να μεταχειρίζεται κατά διαφορετικό τρόπο πρόσωπα που από κάθε ουσιαστική άποψη βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

36. Συνεπώς, το πρώτο ζήτημα είναι αν ο κανόνας δικαίου έχει συνέπειες ειδικά εις βάρος υπηκόων άλλων κρατών μελών. Κατά την άποψή μου, και βέβαια έχει. Ο κανόνας δικαίου έχει συνέπειες ειδικά εις βάρος των γερμανόφωνων που επισκέπτονται το Bolzano από τη Γερμανία και την Αυστρία (οι οποίοι είναι κατά κύριο λόγο Γερμανοί και Αυστριακοί υπήκοοι), δεδομένου ότι

16 — Απόφαση 15 της 29ης Ιανουαρίου 1996 (*GURI*, ειδική σειρά, 7 Φεβρουαρίου 1996, αριθ. 6).

17 — Βλ., ειδικά, την απόφαση της 23ης Μαΐου 1996, C-237/94, O'Flynn (Συλλογή 1996, σ. I-2617).

όλοι ανεξαιρέτως οι τελευταίοι εμποδίζονται να επιλέξουν να διεξαχθούν οι ποινικές δίκες στη γερμανική γλώσσα, ενώ οι περισσότεροι Ιταλοί κάτοικοι που διώκονται στο Bolzano και επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν τη γερμανική μπορούν να το πράξουν.

37. Το επιχείρημα της Επιτροπής και της Ιταλικής Κυβερνήσεως ότι ούτε οι Ιταλοί υπήκοοι που δεν κατοικούν στο Bolzano δεν μπορούν να επιλέξουν τη γερμανική στερείται επιρροής. Ως ιταλόφωνη, η συντριπτική πλειοψηφία των Ιταλών κατοίκων στην πράξη δεν θα ενδιαφερθεί να επιλέξει τη γερμανική γλώσσα. Με άλλα λόγια, οι Γερμανοί και Αυστριακοί επισκέπτες στερούνται ανεξαιρέτως ενός πλεονεκτήματος που χορηγείται στους περισσότερους Ιταλούς κατοίκους που όντως θέλουν το πλεονέκτημα αυτό [18].

38. Η παρούσα υπόθεση μπορεί να διακριθεί από τις υποθέσεις όπου ένα πλεονέκτημα που θα μπορούσε να ενδιαφέρει γενικά τους κατοίκους προβλέπεται μόνο για τους κατοίκους συγκεκριμένης περιοχής. Ας υποθέσουμε, παραδείγματος χάριν, ότι βάσει των σχετικών διατάξεων η εκτός τουριστικής περιόδου περιήγηση στα ερείπια της Πομπηίας είναι δωρεάν για τους κατοίκους της Νεαπόλεως και των περιχώρων. Δύσκολα θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι ο κανόνας αυτός έχει συνέπειες ειδικά εις βάρος των υπηκόων των άλλων κρατών μελών, καθόσον θα επηρεαζόταν και η μεγάλη πλειοψηφία των Ιταλών κατοίκων. Αντιθέτως, το πλεονέκτημα στην παρούσα υπόθεση, αν και έχει περιφερειακό χαρακτήρα, αφορά στην πραγματικότητα μια γενική κατηγορία κατοίκων, δηλαδή τους γερμανόφωνους.

39. Συνεπώς, τίθεται το ζήτημα αν η διαφορετική μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους. Είναι σαφές ότι δύσκολα θα μπορούσε να προβληθεί οποιαδήποτε διοικητικής φύσεως δικαιολογία εφόσον, όπως φαίνεται να συμβαίνει εν προκειμένω, τα τοπικά ποινικά δικαστήρια συστάθηκαν για να εκδικάζουν σωρεία υποθέσεων στη γερμανική γλώσσα αλλά οφείλουν να εκδικάζουν στην ιταλική γλώσσα τις ποινικές υποθέσεις κατά γερμανόφωνων επισκεπτών (κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ο συνήγορος των H. O. Bickel και U. Franz, ο οποίος είναι γερμανόφωνος [19], ανέφερε ότι οι υποθέσεις των δύο πελατών του εκδικάζονται από γερμανόφωνους δικαστές και ότι ο δημόσιος κατήγορος είναι γερμανόφωνος).

40. Δεν χωρεί αμφιβολία ως προς το ότι, ακόμη και με τη βοήθεια διερμηνέα, ο κατηγορούμενος που δεν είναι πλήρως εξοικειωμένος με τη γλώσσα διαδικασίας έχει σημαντικό μειονέκτημα. Ωστόσο, θα ήταν υπερβολικό να απαιτηθεί από ένα κράτος να φροντίσει ώστε οι ποινικές δίκες να διεξάγονται σε κάθε κοινοτική γλώσσα. Βέβαια, είναι σαφές ότι τέτοια δικαιολογία δεν μπορεί να προβληθεί σε μια υπόθεση όπως η

18 — Για ανάλογη περίπτωση, βλ. την απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1998, C-15/96, Schöning-Κουγεβετοπούλου (Συλλογή 1998, σ. I-47, συγκεκριμένα σκέψη 23), και τα σημεία 12 έως 14 των προτάσεών μου, στα οποία παραπέμπει η απόφαση.

19 — Στον οποίο επετράπη βάσει του άρθρου 29, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας να χρησιμοποιήσει τη γερμανική γλώσσα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, παρά το ότι η γλώσσα διαδικασίας είναι η ιταλική.

παρούσα, όπου τα τοπικά δικαστήρια δικάζουν συνήθως στη γλώσσα του επισκέπτη. Κατά τον συνήγορο των H. O. Bickel και U. Franz, η απαίτηση να χρησιμοποιηθεί στις υποθέσεις τους η ιταλική γλώσσα, αν μη τι άλλο, θα προκαλούσε πρόσθετα έξοδα λόγω του ότι οι κατηγορούμενοι θα δικαιούνταν να ζητήσουν τη δωρεάν παράσταση διερμηνέα. Συνεπώς, ελλείψει οποιουδήποτε διοικητικού κωλύματος, πρέπει να αναζητηθεί κάποια άλλη δικαιολογία.

41. Κατά την άποψή μου, ούτε είναι δυνατόν, όπως διατείνεται η Ιταλική Κυβέρνηση, να δικαιολογηθεί ο κανόνας του ιταλικού δικαίου με βάση το ότι σκοπός του είναι να προστατεύσει τη γερμανόφωνη μειονότητα στο Bolzano. Δέχομαι πλήρως ότι με τον σχετικό κανόνα επιδιώκεται ο απόλυτα θεμιτός σκοπός της προστασίας μιας γλωσσικής μειονότητας σε κράτος μέλος, σκοπός που δεν έχει σχέση με την ιθαγένεια. Ωστόσο, η δυσκολία έγκειται στο ότι η αποκλειστικότητα του κανόνα αυτού, δηλαδή η μη αναγνώριση του πλεονεκτήματος στους επισκέπτες από άλλα κράτη μέλη, δεν αποτελεί ούτε αναγκαίο ούτε κατάλληλο μέσο για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Με άλλα λόγια, ο κανόνας είναι δυσανάλογος [20]. Το να μην επιτρέπεται η χρήση της γερμανικής στους επισκέπτες κατ' ουδένα τρόπον εξυπηρετεί τον σκοπό αυτόν. Αν μη τι άλλο, έχει το αντίθετο αποτέλεσμα: ενισχύει την ιταλική ως κύρια γλώσσα ακόμη και στην κατά κύριο λόγο γερμανόφωνη περιοχή του Bolzano. Αν ένας γερμανόφωνος κάτοικος του Bolzano καλέσει συγγενή ή φίλο από τη Γερμανία, την Αυστρία ή την Ελβετία να τον επισκεφθεί, οποιαδήποτε ποινική δίκη που θα κινηθεί κατά του εν λόγω συγγενούς ή φίλου θα διεξαχθεί στα ιταλικά. Δύσκολα μπορεί να δει κανείς κατά ποιο τρόπο τούτο συντελεί στην προστασία της γερμανόφωνης μειονότητας στο Bolzano.

Συμπέρασμα

42. Κατά συνέπεια, στο ερώτημα που υπέβαλε η Pretura circondariale di Bolzano πρέπει κατά την άποψή μου να δοθεί η εξής απάντηση:

«Όταν κράτος μέλος απονέμει στους κατοίκους μέρους του εδάφους του το δικαίωμα να χρησιμοποιούν στις ποινικές δίκες κατ' αυτών γλώσσα άλλη από την επίσημη γλώσσα του, το άρθρο 6 της Συνθήκης ΕΚ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαιτεί από το κράτος αυτό να παρέχει το ίδιο δικαίωμα στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών που επισκέπτονται το έδαφος αυτό, αν οι υπήκοοι αυτοί έχουν ως μητρική τους γλώσσα την άλλη αυτή γλώσσα.»

20 — Για μια πρόσφατη υπόθεση όπου το Δικαστήριο απέρριψε δικαιολογία κανόνα εθνικού δικαίου με το σκεπτικό ότι η μη επέκταση στους μη κατοίκους του παρεχομένου από αυτόν πλεονεκτήματος είναι δυσανάλογη, βλ. την απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 1997, C-57/96, Meints (Συλλογή 1997, σ. I-6689).